

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

A war of words : Dutch pro-Boer propaganda and the South African war (1899-1902)

Kuitenbrouwer, J.J.V.

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Kuitenbrouwer, J. J. V. (2010). A war of words : Dutch pro-Boer propaganda and the South African war (1899-1902). z.p.: Eigen Beheer.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Summary

A War of Words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)

This thesis aims to analyse the Dutch pro-Boer movement, which was at its peak during the South African War. In the historiography about this subject, it is often argued that the feelings of kinship (*stamverwantschap*) with the Boers in the Transvaal and the Orange Free State (OFS) were mainly an extension of Dutch nationalism and a response to political and social developments taking place in the Netherlands at the end of the nineteenth century. The central proposition of this thesis is that this vision is too limited and that the concept of *stamverwantschap* was connected with the international position of the Netherlands in the age of modern imperialism and the rise of mass media. Following British secondary literature about transnational identity-formation ('Britishness') it is argued that *stamverwantschap* was a mixture of nationalism and imperial ambitions, laced with ideas about racial superiority and the colonial civilising mission. In this way, the Dutch pro-Boer movement was also connected with the forging of modern South Africa and as a result there was a clear interaction with both British imperialism and Afrikaner nationalism.

The thesis is divided into three chronological parts: 1880-1899, during which the Dutch pro-Boer movement started; 1899-1902, the South African War; and the period after the Peace of Vereeniging, which made the annexation of the Boer republics by the British Empire official. Each part discusses both the network via which information was moved between the Netherlands and South Africa and the contents of the publications that resulted from this transfer. This approach is meant to place Dutch pro-Boer propaganda in its historical context. The primary sources show that contemporaries who were connected with the propaganda campaign reflected on the nature of their activities. This indicates that the enthusiasm for the Boers in the Netherlands was not simply the result of a collective lapse of reason, but a phenomenon that deserves serious academic attention.

1880-1899

During the Transvaal War (1880-1881) the Dutch public's interest in the so-called 'cousins' in South Africa was aroused. One of the most tangible results was the founding of the *Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Vereeniging* (Dutch South African Society, NZAV) that tried to improve the bonds between the Netherlands and the Boer republics in order to enlarge Dutch cultural and economical influence in the region. Although there were no serious territorial claims and the independence of the Boers was openly supported, these attempts can be seen as a form of informal imperialism. Emigration to the Boer republics was seen as the most important means to fulfil these ambitions, because Dutchmen would be able to help the

Boers to modernise. Despite the support for the initiatives of the NZAV from a wide range of social groups in the Netherlands, the number of people that actually went to South Africa (and the Transvaal in particular) was rather small. It should be noted, however, that a large proportion of these emigrants was highly educated and contributed significantly to the modernisation of the Boer republics, where a large part of the inhabitants had barely received any schooling. These emigrants kept in contact with the Netherlands, writing about the situation in their new homeland. In this way, a network of informal correspondents that transferred information to the Netherlands came into being. This information was eagerly received by the Dutch press and publishers, which resulted in a steady rise in the number of publications about South Africa.

During the last decade of the nineteenth century, in the light of the increasing tensions between the Boer republics and the British Empire, these publications were considered to be of ever greater value, because they could serve as an alternative to British texts in which the Boers were often depicted as barbarians who did not deserve their independence. In 1898 the Transvaal government accredited Willem Leyds, a Dutchman, as its highest diplomatic representative in Europe, with the explicit task of managing the propaganda campaign there. Likewise, the NZAV and another patriotic organisation, the *Algemeen Nederlandsch Verbond* (General Dutch Alliance, ANV), also prioritised propagandistic activities. Despite these ambitions, there were several important limitations that can be explained by the international position of the Netherlands at the time. The government adhered to a strict policy of neutrality towards the South African question, because it wanted to avoid any conflict with Britain. This was accepted by the NZAV, the ANV and Leyds, and they did not pressurise the government in The Hague on this issue. In addition, the lines of communication were rather weak, certainly when compared with those of the British, who had a monopoly on intercontinental telegraph cables. Despite these problems – on which contemporaries actively reflected – a significant amount of material that has influenced the depiction of South Africa in the Netherlands was published.

An analysis of the contents of the publications from the period 1880-1899 shows that many authors had an idealised view of their ‘kinsmen’, who they considered to be unspoiled members of the Dutch race. However, there were also tensions between the modern *Hollanders* and the conservative Boers, who often mistrusted the newcomers and did not like their plans to modernise South Africa. These differences were explicitly mentioned in the publications and the Boers were generally described as an independent people: kindred but different. Another difficult issue was the development of Afrikaans as an independent language from High Dutch, although the latter did remain the official medium in the Boer republics. Some were of the opinion that, although the spoken dialect differed from the written language, the formal grammar rules of High Dutch should be preserved in order to prevent it from losing its specific character. Others argued for a simplification of these rules

(the Kollewijn system) so that it would be easier to strengthen the ties with Dutch-speaking people in South Africa and Flanders.

Despite these ambivalences, opinion-makers in the Netherlands were largely in agreement on the geo-political situation in South Africa. Generally they applauded the Boers' resistance (personified by Paul Kruger) to British expansion; if the independence of the republics was lost, the chances of enlarging Dutch influence in the region would wane too. This shows that the imperial ambitions of *stamverwantschap* did not oppose the nationalism of the Boers by definition and at times these concepts even overlapped. In the light of the South African question and the issue concerning which group would become dominant in the region, people did not only believe politics and economics to be of importance, but also cultural differences between what they called the 'two white races': the Boers and the British. Many of the initiatives by Dutch pro-Boers were meant to solidify national identity in the Boer republics in order to prevent the people there from being Anglicised. One of the most important results was that a heroic vision on the nineteenth-century history of South Africa came into being which celebrated the resistance of the Boers against the 'tyranny' from London since the British occupation of the Cape in 1806. In these books, the inhabitants of the Boer republics were also praised for their strict policy of segregation towards the black majority, which was thought to ensure colonial order, in contrast with the British territories where 'natives' were either treated too softly or were brutally oppressed. These views stood in sharp contrast with the work of English-speaking authors, who supported the annexation of the Boer republics. Dutch pro-Boers were not completely anti-British, however. There was ongoing appreciation for British critics of imperial expansion in South Africa, who were often quoted with much approval.

1899-1902

The tidal wave of propagandistic material that hit the Netherlands during the South African war showed a great deal of continuity with the previous period, although the context changed significantly. The urgency to refute British coverage of South African affairs increased, because the very existence of the Boer republics was physically threatened. Leyds and the Dutch pro-Boer organisations therefore started a propaganda campaign on an unprecedented scale, during which the transnational network that emerged between 1880 and 1899 proved to be of great importance. During the first phase of the war (until June 1900) the route between the Transvaal and Mozambique remained open, allowing information to be passed to the Netherlands with the regular mail services from Lourenço Marques. Although the British coverage of events reached Europe much sooner, thanks to the telegraph system, Dutch journalists were very mistrustful of these sources and attached more value to reports coming from the Boers, which generally arrived weeks later, but were still published at length in the newspapers. The diplomatic network of the Boers was also important, and many

representatives helped to pass on information. Despite their government's policy of neutrality, several Dutch diplomats were in direct contact with this network and some of them were forced to retire on the request of the British as a result. There were also internal problems, mainly caused by the tensions between Leyds and the consul-general of the OFS in The Hague, Hendrik Muller. In addition, the Boer authorities in South Africa almost extradited one Dutch military attaché who was stationed at their headquarters, after a letter was intercepted that contained some insulting remarks about his hosts. These embarrassing incidents were largely kept out of the public eye, but they do show that the lines of communication between the Netherlands and the Boer republics were not flawless.

As the war went on, the problems grew. By September 1900, the British army had occupied all the towns and cities in both Boer republics and controlled the railway to Lourenço Marques. In addition, many Dutch emigrants were deported as 'undesirables' and strict censorship was imposed. Because of these measures, less material from the Boers reached the Netherlands, but the information channels were not completely cut off. Many people who had been deported or who had left South Africa for other reasons became active in the propaganda campaign in Europe: they gave interviews, held lectures or wrote books about their experiences. The ordeals of some who were less literate were also covered in the press. The fate of the former president of the Transvaal, Paul Kruger, who had left Africa in September 1900 and was offered asylum in the Netherlands, became one of the most telling symbols of the injustice that had been inflicted on his people. In addition, informants in South Africa tried to evade censorship and at times succeeded in passing on information, for instance about the concentration camps that had been founded to intern people who had lost their homes. Prisoners of war, who were kept in overseas camps, also managed to send letters and other material about the situation there. Even the Boer commandos, who became increasingly isolated during the guerrilla war, succeeded on several occasions to smuggle reports to Europe, where these were published immediately.

The Dutch pro-Boer organisations were closely involved in the distribution of information that came from South Africa in the ways mentioned above. The main goal of this propaganda was to mobilise effective support for the Boer republics. Leyds hoped that public opinion would eventually force the British government to stop the war and restore the status quo of 1899. Despite the widespread sympathy for the Boers in Europe, however, none of the governments abandoned its position of neutrality and all initiatives for diplomatic intervention failed. There were also other difficulties concerning the attempts to convert public sympathy into effective support. In the Netherlands, where society was becoming increasingly divided because of the process of pillarisation, the NZAV, a society that was generally seen as a Liberal bulwark, tried to enlarge its membership. During the first months of the South African War there was a sharp increase in membership, but this proved to be a one-off occurrence. In order to mobilise the Protestants, the Christian National Boer Committee was founded and it

worked together closely with the NZAV. Despite attempts by the NZAV executive committee to increase the society's membership, there were many critics who considered it to be too elitist, meaning that it could hardly mobilise any effective support. Attempts to reform the society yielded few results, however.

Although Dutch propagandists believed neutrality and pillarisation were of importance, primary sources indicate that there was another priority: informing the general public along what they considered to be the right lines. As a result, they did not always consider the enormous enthusiasm for the Boer cause to be unproblematic. Leyds's legation office was flooded with letters, which led to serious logistic problems. Moreover, it was often difficult to get an overview of all the initiatives that were taken by all sorts of individuals. There were some cases of outright fraud, but at times bona fide plans were also problematic, because they were not considered to be effective. Several institutions were therefore founded to improve the distribution of information. One of the most important of these was the press office of the ANV in Dordrecht, which was closely connected with both Leyds and the NZAV. Although it is hard to assess the influence of the press office, there was much appreciation for this initiative by Dutch society, because it was the first organisation in the Netherlands that tried to influence international public opinion. The NZAV, in co-operation with Leyds, the ANV and a few other organisations and individuals, tried to regulate the propaganda for emigration to South Africa after rash, and in some cases fraudulent, plans were advertised, early in 1900. The NZAV also increased its control over fund-raising collections for the Boers and the way in which the money was spent.

In addition to the continuities in the information network of the pro-Boer propagandists, the depiction of events in South Africa was also similar to that prior to 1899. From the beginning, the conflict was seen as the outcome of a 'century of wrong' that had been inflicted on the Boers by the British; a view on the past that had been propagated by Dutch authors from the 1880s onwards. In addition, there remained ambivalences in the way Dutchmen thought about their 'cousins' in South Africa. Although the Boers's 'people's army' was quite popular (particularly amongst the supporters of the militia system), there was explicit criticism of the lack of discipline and the cautious attitude of the elderly Boer generals at the beginning of the war. Likewise, not all British were depicted as evil, and there was a measure of sympathy for the common soldiers, who fought bravely during the first battles. By contrast, the army commanders were generally considered to be henchmen of the corrupt statesmen and capitalists who did everything in their power to destroy the independence of the Boer republics. Despite these nuances, most attention went out to this latter aspect of the war. In the Netherlands, where an international peace conference had been held in 1899, many opinion-makers argued that the Boers, as a civilized people, had the right to be treated according to the war conventions of Western powers. From the very start of the war, material came from South Africa that indicated that the British broke these rules in order

to defeat their adversaries. Such news was extensively covered in the Dutch press, while British reports on crimes committed by the Boers were generally refuted. The hate and cruelty of the British was also the leading theme in the coverage of some notorious incidents, such as the aftermath of the battle of Elandsplaagte, where the cavalry charged fleeing Boers, and the skirmish at Derdepoort, where a Boer settlement was attacked by black warriors led by British officers.

After the British had occupied the capitals of both republics (in June 1900) the remaining Boer forces continued to fight, using guerilla tactics. As a result, the depiction of the war in the Netherlands polarised. Concerning the Boers, many authors saw a dichotomy between those who continued to fight and those who laid down their arms, or worse, collaborated with the British. The former were known as '*Bittereinders*' and were celebrated as patriotic heroes who embodied the positive characteristics of their people. By contrast, the so-called '*Handsoppers*' were depicted as despicable traitors who only acted out of selfishness. The way in which the British atrocities were depicted also radicalised in response to the harsh measures that were taken to counter the Boers' guerilla tactics, such as the armament of black people, farm-burning, the deportation of prisoners of war and the internment of displaced civilians in concentration camps. The concentration camps, where many women and children were interned and the death rates were very high in 1901, became an important topic for pro-Boer propagandists in Europe. While they were seen as an example of the 'methods of barbarism' of the British, the internees were depicted as patriotic martyrs who shared in the heroism of the *Bittereinders*. Thus the hope that the independence of the republics would somehow be restored remained up until the end of the war, something that was explicitly mentioned by the propagandists. However, not much was known about the negotiations that had started in South Africa in March 1902, which led to the Peace of Vereeniging (31 May 1902) that confirmed the annexations of the Boer republics. The public in the Netherlands was shocked by this news and the propaganda campaign was immediately stopped. Nevertheless, some thought that the conflict between the Boers and British would continue as a political and cultural struggle.

Post-1902

Some historians argue that after 1902, Dutchmen and Afrikaners increasingly drifted apart and that feelings of *stamverwantschap* were simply a myth. It is argued in this thesis, however, that there was more continuity with previous periods. Organisations like the NZAV and the ANV, and individuals like Leyds, continued their attempts to strengthen the position of the Afrikaners with the remnants from the funds that had been raised for the Boer cause during the South African War. This money was used to support the Dutch-language press and school system in South Africa, which initially lacked the financial means because the British administration did not make any funds available to them. Although this support contributed to

the survival of these institutions in the 1900s, the extent to which these activities were successful is questionable. Despite several attempts, the ANV press office did not professionalise nor succeed in generating its own capital, so that it remained dependent on Leyds's war funds. When those ran out, at the outbreak of the First World War, the press office was closed. In addition, Dutch opinion-makers were quite dismissive of some of the developments in South Africa and there was more explicit criticism of the Afrikaners than during previous periods. The accommodative policy of Louis Botha towards the British Empire, for instance, was greatly disliked. But there was also much attention for the heroic past of Afrikaners, as described in the popular books by Louwrens Penning. The linguistic experiments of the Afrikaners, which in 1925 resulted in the law that declared Afrikaans to be an independent language, also caused resentment amongst certain Dutch intellectuals. But there were also sympathizers in the Netherlands, like the proponents of a simplified spelling system (the Kolloewijn system). A wider audience was also introduced to Afrikaans, which was considered to be a poetic language. South African folksongs, for instance, were quite popular until after the Second World War.

Also concerning the development of Afrikaner nationalism, it is doubtful that the gap between the Netherlands and South Africa was really as wide as has been claimed. The funds that had been collected during the South African War were spent on the development of the Afrikaner press and education in order to counter attempts by the Milner administration to Anglicise South Africa. In addition, contemporaries thought that the propagandistic material from previous periods had the potential to serve as cultural ammunition for the Afrikaners. The heroic vision of the past was considered to be a particularly important instrument to in mobilising the Dutch-speaking population. One of the most important protagonists of this view was Willem Leyds, who had a vast amount of source material in his possession, which he tried to make available to the Afrikaners. He wrote several influential books on the period prior to the South African War and about his activities as the diplomatic representative of the Transvaal. Plans to write an integrated history of the conflict, intended to serve as a monument to the Boer republics and as an alternative to British official histories, failed because of problems between Leyds and different potential authors. He did succeed in transferring several important collections from the Netherlands to South Africa, such as the contents of the *Zuid-Afrikaansche Museum* (South African Museum) in Dordrecht that ended up in the Kruger House Museum in Pretoria, and the archives of the Transvaal legation, which are still being kept in the South African National Archives. To a certain extent, the lines of communication between the Netherlands and South Africa were reversed in order to stimulate Afrikaner nationalism. This shows that, although the pro-Boer propaganda campaign reached its climax between 1899 and 1902, the cannon-fire from this war of words clearly resounded well into the twentieth century.

Samenvatting

Een oorlog in woorden. Nederlandse pro-Boeren propaganda en de Zuid-Afrikaanse Oorlog (1899-1902)

Dit proefschrift heeft tot doel de Nederlandse Boerenbeweging, die zijn climax beleefde tijdens de Zuid-Afrikaanse Oorlog (1899-1902), te analyseren. In de bestaande historiografie over dit onderwerp wordt vaak gesteld dat het gevoel van stamverwantschap met de Boeren in Transvaal en Oranje-Vrijstaat voornamelijk een uiting was van Nederlands nationalisme en zo een reactie op het zich ontwikkelende partijstelsel. De centrale stelling van dit proefschrift is dat deze visie te beperkt is en dat stamverwantschap verbonden was met de internationale positie van Nederland in de tijd van het moderne imperialisme en de opkomende massamedia. In navolging van Britse literatuur over de vorming van transnationale identiteiten (*Britishness*), wordt betoogd dat stamverwantschap een mengeling was van nationalisme en imperiale ambities, aangelengd met ideeën over raciale superioriteit en de koloniale beschavingsmissie. Op deze manier was de Nederlandse Boerenbeweging ook verbonden met de vorming van het moderne Zuid-Afrika en was er een duidelijk sprake van interactie met Brits imperialisme en Afrikaner nationalisme.

Het proefschrift bestaat uit drie chronologische delen, over de periodes 1880-1899, waarin de Nederlandse Boerenbeweging vorm kreeg; 1899-1902, de Zuid-Afrikaanse Oorlog; en de periode na de Vrede van Vereeniging in juni 1902, waarin de annexatie van de Boerenrepublieken officieel werd vastgelegd. In elk van de delen wordt een beschrijving gegeven van zowel het netwerk waarlangs informatie tussen Nederland en Zuid-Afrika werd overgebracht als de inhoud van de publicaties die hier uit voorkwamen. Met deze benadering is getracht de Nederlandse propaganda voor de Boerenzaak in historische context te plaatsen. De primaire bronnen laten zien dat tijdgenoten die betrokken waren bij de propagandacampagne actief reflecteerden op de aard van hun activiteiten. Dit toont aan dat het enthousiasme voor de Boeren geen collectieve vlag van verstandsverbijstering was, maar een fenomeen dat serieuze aandacht verdient van historici.

1880-1899

Tijdens de Transvaalse oorlog (1880-1881) werd de interesse van het Nederlandse publiek gewekt in de stamverwante ‘neven’ in Zuid-Afrika. Een van de meest tastbare resultaten was de oprichting van de Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Vereeniging (NZAV), die de banden tussen Nederland en de twee Boerenrepublieken probeerde te versterken om zo de culturele en economische invloed in de regio te versterken. Hoewel er geen territoriale ambities waren en er openlijk steun was voor de onafhankelijkheid van de Boeren, kan dit streven een

informele vorm van imperialisme genoemd worden. De belangrijkste manier waarop men de invloed wilde vergroten was door emigratie, zodat Nederlanders zouden kunnen helpen met het moderniseren de Boerenrepublieken. Ondanks de steun voor deze initiatieven vanuit verschillende invloedrijke groepen in de Nederlandse samenleving, bleef het aantal Nederlanders dat zich daadwerkelijk vestigde in Zuid-Afrika (met name in Transvaal) beperkt: niet meer dan 6500. Hierbij moet opgemerkt worden dat veel van deze emigranten hoogopgeleid waren en zo een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkeling van de Boerenrepublieken, waar een groot deel van de bevolking geen onderwijs had genoten. Deze mannen en vrouwen hielden contact met Nederland en schreven over de situatie in Zuid-Afrika. Op deze manier kwam er een netwerk tot stand waarlangs informatie werd overgebracht, dat in Nederland gretig aftrek vond bij de pers en uitgevers, wat leidde tot een gestage groei van het aantal publicaties over Zuid-Afrika.

Naarmate de spanningen tussen de Boerenrepublieken en het Britse rijk opliepen, tijdens het laatste decennium van de negentiende eeuw, werden dit soort geschriften van steeds groter belang geacht omdat ze een alternatief konden bieden voor Britse publicaties waarin de Boeren veelal als barbaren werden afgeschilderd, die geen recht hadden op een eigen staat. In 1898 accrediteerde de Transvaalse regering Willem Leyds, van oorsprong een Nederlander, als hoogste diplomatiek vertegenwoordiger in Europa met het doel om de propagandacampagne in goede banen te leiden. Ook de NZAV en het in 1896 opgerichte Algemeen Nederlansch Verbond (ANV) maakten dit tot hun prioriteit. Ondanks deze voornemens, waren er enkele belangrijke beperkingen die verklaard kunnen worden door de internationale positie van Nederland in die tijd. De regering hield zich strikt neutraal inzake de Zuid-Afrikaanse kwestie aangezien zij een conflict met Groot-Brittannië wilde vermijden. Dit principe werd door de NZAV, ANV en Leyds gerespecteerd en zij zetten de regering in dezen dan ook niet onder druk. Bovendien waren de internationale communicatielijnen van Nederland nogal beperkt, zeker vergeleken met de Britten die over een monopolie op intercontinentale telegraafkabels beschikten. Ondanks deze problemen, waar tijdgenoten zich bewust van waren, slaagde men erin een aanzienlijke hoeveelheid materiaal te publiceren die grote invloed heeft gehad op de beeldvorming over Zuid-Afrika in Nederland.

Een analyse van de inhoud van de publicaties uit de periode 1880-1899 laat zien dat veel auteurs een geïdealiseerd beeld hadden van hun stamverwanten, die zij zagen als onbedorven loten van het Nederlandse ras. Toch waren er ook spanning tussen de moderne Hollanders en conservatieve Boeren, die de nieuwkomers bij tijd en wijle met veel wantrouwen bejegenden en weinig moesten hebben van plannen voor modernisering. In de geschriften werden deze discrepanties niet verzwegen en de Boeren werden over het algemeen als een onafhankelijk volk beschreven: verwant, maar verschillend. Een ander heikel punt was de ontwikkeling van Afrikaans als een onafhankelijke taal los van het Nederlands, dat overigens wel het officiële medium in de Boerenrepublieken bleef. Sommigen waren van mening dat, hoewel het

gesproken dialect significant afweek van de geschreven taal, de formele regels van het Nederlands behouden moesten worden om te voorkomen dat het haar typische karakter zou verliezen. Anderen bepleitten juist een versimpeling van de Nederlandse grammatica (het systeem-Kollewijn), zodat het makkelijker zou worden om de banden te versterken met de stamverwanten in Zuid-Afrika en Vlaanderen.

Deze controverses verhinderden niet dat er een brede consensus bestond over de staatkundige situatie in Zuid-Afrika onder Nederlandse opiniemakers. Over het algemeen juichten zij het verzet van de Boeren (verpersoonlijkt door Paul Kruger) tegen de Britse expansie van harte toe; als de onafhankelijkheid van de republieken verloren zou gaan, zouden de kansen op het vergroten van de Nederlandse invloed in de regio immers ook verkeken zijn. Dit laat zien dat imperiale ambities van stamverwantschap en het nationalisme van de Boeren elkaar niet per definitie uitsloten en soms zelfs overlaptten. In het licht van de Zuid-Afrikaanse kwestie en de vraag welke groep dominant zou worden in de regio, hechtten tijdgenoten niet alleen belang aan politiek of economie, maar ook aan culturele verschillen tussen wat zij de twee ‘witte rassen’ noemden: de Boeren en de Britten. Veel van de initiatieven die werden ondernomen door Nederlandse Boerenvrienden waren dan ook bedoeld om de nationale identiteit in de republieken te versterken om zo te voorkomen dat de inwoners zouden ‘verengelsen’. Een van de meest belangrijke gevolgen was dat er een heroïsche visie op de negentiende-eeuwse geschiedenis van Zuid-Afrika tot stand kwam waarin werd beschreven hoe de Boeren zich vanaf de Britse overname van de Kaap in 1806 hadden verzet tegen dwingelandij uit Londen. In dit soort boeken werden de inwoners van de Boerenrepublieken ook geprezen voor hun strikte segregatiebeleid ten opzichte van de zwarte meerderheid dat de koloniale orde veiligstelde in tegenstelling tot de Britse gebieden waar de ‘naturellen’ volgens veel auteurs of wel te zacht werden behandeld of bloedig werden onderdrukt. Veel van deze visies stonden haaks op de geschriften van Engelstalige auteurs die expansie ten koste van de Boerenrepublieken bepleitten. Toch is het niet zo dat de Nederlandse sympathisanten van de Boeren geheel en al anti-Brits waren. Er was en bleef veel waardering voor de critici van de expansieplannen, die met veel instemming werden geciteerd.

1899-1902

De vloedgolf van propagandamateriaal die Nederland overspoelde tijdens de Zuid-Afrikaanse Oorlog vertoonde veel continuïteit met de voorafgaande periode, hoewel de context veranderde. De urgentie om de Britse verslaggeving te weerleggen werd namelijk veel groter aangezien de Boerenrepublieken daadwerkelijk in gevaar waren gekomen en daarom begonnen Leyds en de Nederlandse verenigingen met een publiciteitscampagne op een grote schaal. Het transnationale netwerk dat tussen 1880 en 1899 tot stand was gekomen, bleek van groot belang. Tijdens de eerste fase van de oorlog (tot juni 1900) bleef de route van Transvaal

naar Mozambique intact, waardoor informatie via de reguliere post kon worden overgebracht naar Nederland. Hoewel de Britse berichten veel sneller in Europa aankwamen, dankzij de telegraaf, waren Nederlanders zeer terughoudend ten opzichte van deze bronnen en hechtten meer waarde aan de verslagen van de Boerenkant, die vaak weken later aankwamen, maar desondanks uitgebreid in de pers werden weergegeven. Het diplomatieke netwerk van de Boeren was een belangrijke bron van informatie en veel van de gezanten hielpen om informatie door te geven. Ondanks de neutraliteit die door de regering in acht werd gehouden, stonden verschillende Nederlandse diplomaten in direct contact met dit netwerk en daardoor kwamen enkelen van hen in opspraak waardoor ze werden teruggeroepen op aandringen van de Britten. Er waren ook interne strubbelingen, voornamelijk veroorzaakt door de spanningen tussen Leyds en de consul-generaal van de Oranje-Vrijstaat, Hendrik Muller. Bovendien dreigden de Boeren een van de Nederlandse militaire attachés die zich bij hen bevonden uit te zetten nadat een brief was onderschept die beledigende passages bevatte over zijn gastheren. Deze pijnlijke incidenten konden grotendeels uit de pers gehouden worden, maar laten zien dat de communicatielijnen niet altijd onproblematisch waren.

De problemen namen toe naar mate de oorlog vorderde. In september 1900 had het Britse leger alle steden in de beide Boerenrepublieken bezet en confisqueerde het de spoorweg naar Lourenço Marques. Bovendien werden veel Nederlandse emigranten als ‘undesirables’ gedeporteerd en werd er een strenge censuur ingevoerd. Door deze maatregelen kwam er minder materiaal van de Boeren in Nederland terecht, maar de informatiestroom werd niet helemaal afgesloten. Veel mensen die gedeporteerd werden of om andere redenen waren gevlucht, zetten zich na aankomst actief in voor de propagandacampagne in Europa; zij gaven interviews, verzorgden lezingen of schreven boeken over hun ervaringen. Ook het lot van enkelen van hen die niet zo geletterd waren, werd uitgebreid uiteengezet in de pers. De oude President Paul Kruger, die Afrika in september 1900 had verlaten en in Nederland asiel kreeg, werd zo een krachtig symbool voor het onrecht dat zijn volk werd aangedaan. Ook was het mogelijk voor informanten om de censuur te ontwijken en zo bleef er informatie binnenkomen over de situatie in Zuid-Afrika. Bijvoorbeeld over de concentratiekampen die daar waren opgericht om ontheemden op te vangen en ook over het lot van krijgsgevangenen die in overzeese kampen zaten. Zelfs de Boerengeneraals, die door de voortgaande guerrillastrijd steeds meer geïsoleerd raakten, slaagden er enkele malen in om rapporten met koeriers naar Europa te smokkelen, waar ze meteen werden gepubliceerd.

De Nederlandse organisaties die zich inzetten voor de Boeren waren nauw betrokken bij het distribueren van de informatie die op bovengenoemde manieren uit Zuid-Afrika naar Europa kwam. Het doel van deze propaganda was het mobiliseren van effectieve steun aan de Boerenrepublieken. Leyds hoopte dat de druk van de publieke opinie de Britse regering zou dwingen de oorlog te staken en de status quo van voor 1899 te herstellen. Maar ondanks de wijd verspreide sympathie voor de Boeren in Europa, werd het effect van de propaganda

tenietgedaan door het feit dat geen enkele regering de neutraliteit liet varen en de initiatieven die tot diplomatieke interventie hadden moeten leiden, strandden. Ook op andere manieren bleek het moeilijk om de sentimenten van het publiek om te zetten in effectieve steun. In Nederland, waar de samenleving door de verzuiling in toenemende mate verdeeld raakte, probeerde de NZAV, die over het algemeen als een liberaal bolwerk werd gezien, de aanhang onder de bevolking te vergroten. In de eerste maanden van de Zuid-Afrikaanse Oorlog nam het aantal leden explosief toe, maar deze toename bleek eenmalig. Om de protestanten te bereiken werd het Christelijke Nationale Boeren Comité opgericht dat nauw samenwerkte met de NZAV. Ondanks de pogingen van het NZAV-hoofdbestuur om een bredere aanhang te verwerven, was er veel kritiek dat het te elitair was en zo weinig effectieve steun kon mobiliseren. Hervormingen die werden voorgesteld hadden echter weinig resultaat.

Hoewel de Nederlandse propagandisten neutraliteit en verzuiling van belang achtten, blijkt het uit het bronnenmateriaal dat zij een andere prioriteit hadden, namelijk het inlichten van het publiek op de manier die zij verantwoord achtten. In dit opzicht was het enorme Boerenenthousiasme niet altijd onproblematisch. Het gezantschapskantoor van Leyds werd overspoeld door brieven van mensen die hun steun wilden betuigen, wat grote logistieke problemen opleverde. Bovendien was het door de chaotische omstandigheden moeilijk een goed overzicht te krijgen van de vele initiatieven, die door individuen met allerlei verschillende achtergronden werden genomen. In enkele gevallen was er sprake van oplichterij, maar ook werden bonafide plannen soms als problematisch ervaren omdat ze weinig effectief werden geacht. Daarom werden er instellingen opgericht die bedoeld waren de informatievoorziening te verbeteren. Een van de belangrijkste was het perskantoor van het ANV in Dordrecht dat nauwe banden had met zowel Leyds als de NZAV. Hoewel het moeilijk vast te stellen is wat de precieze impact is geweest van het perskantoor, was er veel waardering vanuit de samenleving voor dit initiatief aangezien het de eerste organisatie in Nederland was dat zich bezighield met het beïnvloeden van de internationale publieke opinie. De NZAV, in samenwerking met Leyds, de ANV en andere organisaties, hield zich bezig met de informatievoorziening over emigratie naar Zuid-Afrika, nadat aan het begin van 1900 enkele ondoordachte, en in sommige gevallen frauduleuze, plannen de kop opstaken. Ook kreeg de grootste Boerenorganisatie in Nederland steeds meer greep op de collectes voor de Boeren en de manier waarop het geld werd uitgegeven.

Naast de continuïteiten die er waren in het informatienetwerk van de Boerenpropagandisten, lag ook de inhoud van hun publicaties in lijn met de beeldvorming over Zuid-Afrika van de periode voor 1899. Vanaf het begin werd het conflict gepresenteerd als de uitkomst van de ‘eeuw van onrecht’ die de Britten de Boeren hadden aangedaan, een geschiedenis die sinds de jaren 1880 door Nederlandse auteurs was vastgelegd. Ook bleven de ambivalenties bestaan die de Nederlanders voelden ten opzichte van hun ‘neven’ in Zuid-Afrika. Hoewel de volkslegers van de republieken erg populair waren (met name onder

de aanhangers van het militariesysteem), was er expliciete kritiek op het gebrek aan discipline en de voorzichtige strategie die werd uitgezet door de oude Boerengeneraals aan het begin van de oorlog. Ook werden niet alle Britten als slecht afgeschilderd. Er was een zekere mate van sympathie voor de soldaten, die zich dapper gedroegen tijdens de eerste veldslagen. De Britse aanvoerders, daarentegen, werden over het algemeen gezien als medeplichtigen van de corrupte staatslieden en kapitalisten die geen enkel middel onbeproefd lieten om de onafhankelijkheid van de Boeren te vernietigen. Ondanks de bovengenoemde nuances, ging de meeste aandacht uit naar dit laatste aspect van de oorlog. In Nederland, waar in 1899 de Haagse Vredesconferentie georganiseerd was, betoogden verschillende commentatoren dat de Boeren, als beschaafd volk, recht hadden om behandeld te worden in overeenstemming met de oorlogsconventies die golden voor de westerse machten. Al tijdens de eerste fase van de oorlog kwam er nieuws uit Zuid-Afrika dat de Britten zich hier weinig van aantrokken. Dit materiaal werd breed uitgemeten in de Nederlandse pers, terwijl Britse berichten over gruweldaden begaan door de Boeren over het algemeen werden verworpen. De haat en wreedheid van de Britten kwam ook naar voren in de berichtgeving over enkele incidenten die veel commotie wekten, zoals de nasleep van de slag bij Elandslaagte waar vluchtende Boeren werden bestormd door de cavalerie en het incident bij Derdepoort waar een nederzetting werd aangevallen door strijders van een naburige zwarte stam die werden aangevoerd door Britse officieren.

Nadat de Britten de hoofdsteden van beide republieken hadden bezet (juni 1900) zetten de overgebleven Boerentroepen de strijd voort met guerrillatactieken. In Nederland polariseerde de beeldvorming over de gebeurtenissen in Zuid-Afrika als gevolg daarvan. Wat de Boeren betreft, zagen veel auteurs een groeiend contrast tussen zij die doorvochten en zij die de wapens neerlegden of collaboreerden met de Britten. De eerste groep stond bekend onder de naam ‘bittereinders’, patriottische helden die alle goede karaktertrekken van het Boerenvolk belichaamden. De zogenaamde ‘handsoppers’, daarentegen, werden gezien als verachtelijke verraders die zich lieten leiden door hun slechte inborst. Ook radicaliseerde het beeld van de Britten, met name door de harde maatregelen die werden genomen om de guerrilla tegen te gaan, zoals het bewapenen van zwarten, het verbranden van boerderijen, het deporteren van krijgsgevangenen en het interneren van de burgerbevolking in concentratiekampen. Vooral de concentratiekampen, waar voornamelijk vrouwen en kinderen ondergebracht waren en het sterftecijfer hoog was, werd een belangrijk onderwerp in de propagandacampagne in Europa. Het bestaan ervan werd als een bevestiging gezien van de barbaarse methoden van de Britten en tegelijkertijd werden de geïnterneerde vrouwen beschreven als patriottische martelaars die even heldhaftig waren als de bittereinders. Op deze manier bleef er tot aan het einde van de oorlog hoop bestaan dat de Boeren in staat zouden zijn om hun onafhankelijkheid te herwinnen, iets dat ook de propagandisten bleven betogen. Er was echter weinig bekend over de vredesbesprekingen die in maart 1902 begonnen en die

leidden tot de Vrede van Vereeniging (31 mei) waarin de annexatie van de republieken officieel werd erkend. Het publiek in Nederland reageerde veelal geschokt op dit nieuws en de propagandacampagne werd onmiddellijk stop gezet. Toch bleven sommigen betogen dat de worsteling tussen Boer en Brit zou voortduren als een politieke en culturele strijd.

Na 1902

Sommige historici menen dat na 1902 de Nederlanders en Afrikaners in toenemende mate uit elkaar groeiden en dat gevoelens van stamverwantschap niet meer dat een mythe waren. In dit proefschrift is betoogd dat er meer continuïteit was met voorafgaande periodes. Organisaties zoals de NZAV en het ANV en individuen zoals Leyds, bleven proberen de positie van de Afrikaners te versterken met de overblijfselen van de fondsen die tijdens de Zuid-Afrikaanse Oorlog waren ontstaan. Hiermee werden de Nederlandstalige pers en onderwijs gesteund, die om financiële middelen verlegen zaten aangezien de Britse regering geen geld beschikbaar stelde. Hoewel deze hulp cruciaal was voor het overleven van deze instituten, is het de vraag in hoeverre dit soort activiteiten succesvol waren. Ondanks meerdere pogingen, slaagde een organisatie als het perskantoor van het ANV er niet in om te professionaliseren en zo zelf kapitaal te genereren, waardoor het afhankelijk bleef van de overgebleven oorlogsfondsen. Toen die oprakten, rond het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, werd het perskantoor dan ook opgeheven. Ook op andere vlakken bleken Nederlandse opiniemakers kritisch over de ontwikkelingen in Zuid-Afrika en de kritiek op de Afrikaners was meer expliciet en scherper dan in eerdere periodes. Zo werd de accommodatiepolitiek van Louis Botha ten opzichte van het British Empire over het algemeen afgekeurd omdat het leek alsof de handsopper-mentaliteit de overhand had gekregen. Maar er was ook nog volop aandacht voor de heroïsche geschiedenis van de Afrikaners, zoals beschreven in de zeer populaire avonturenboeken van Louwrens Penning. De ontwikkeling van Afrikaans als onafhankelijke volkstaal werd tevens met argusogen gevolgd. Sommige literaire critici lieten zich zeer negatief uit over de experimenten met versimpelde grammatica, die in 1925 leidden tot een nieuwe taalwet in Zuid-Afrika. Maar er waren ook sympathisanten, zoals de aanhangers van de Kolloewijn-spelling. Het brede publiek kwam bovendien in aanraking met het Afrikaans, dat als een zeer poëtische taal werd aangeprezen. Zuid-Afrikaanse volksliedjes, bijvoorbeeld, bleven populair tot na de Tweede Wereldoorlog.

Kijkend naar de ontwikkeling van het Afrikaner nationalisme kunnen er meer vraagtekens gezet worden bij de stelling dat er een diepe kloof gaapte tussen Nederland en Zuid-Afrika. Zoals aangegeven, werden de fondsen die tijdens de Zuid-Afrikaanse Oorlog waren vergaard beschikbaar gesteld aan de Nederlandstalige pers en onderwijs. Ook dachten tijdgenoten dat het propagandamateriaal uit voorafgaande periodes zou kunnen dienen als intellectuele ammunitie voor de Afrikaners. Met name de heroïsche visie op de geschiedenis werd als een belangrijk instrument gezien om de bevolking te mobiliseren. Een van de meest

actieve uitdragers van dit idee was Willem Leyds, die een enorme hoeveelheid bronnen beheerde, die hij beschikbaar probeerde te maken voor de Afrikaners. Hij publiceerde enkele invloedrijke boeken over de voorgeschiedenis van de Zuid-Afrikaanse Oorlog en zijn eigen activiteiten als diplomatiek vertegenwoordiger. Plannen voor een standaardwerk van het conflict dat zou kunnen dienen als een ‘erezuil’ voor de Boerenrepublieken en als alternatief voor de Britse officiële geschiedenis, mislukten echter vanwege problemen die ontstonden tussen Leyds en verschillende auteurs die hij op het oog had. Hij slaagde er wel in om enkele belangrijke collecties van Nederland naar Zuid-Afrika over te brengen; zoals de inboedel van het Zuid-Afrikaans Museum in Dordrecht die terecht kwam in het Kruger Museum in Pretoria, en zijn gezantschapsarchief dat in de Nationale Archieven in dezelfde stad te vinden is. Tot op zekere hoogte werden de communicatielijnen tussen Nederland en Zuid-Afrika omgekeerd en werd het propagandamateriaal van de voorafgaande periodes ingezet om het Afrikaner nationalisme te versterken. Zo galmde het literaire kanongebulder van de propagandacampagne, die tussen 1899 en 1902 haar hoogtepunt beleefde, nog lang na in de twintigste eeuw.